

DR. KOVÁCS KÁROLY: HALADÁS ÉS JOG
C. KÖNYVE KAPCSÁN

I.

1. Kovács Károly* az újvidéki Közgazdasági Főiskola tanára. Jogot és gazdasági jogot ad elő. Tankönyve mellett számos cikket jelentetett meg jogi és gazdasági folyóiratokban, főleg az ún. gazdasági jog és a polgári jog területéről. A Magyar Szó „Kérdezz-felelünk” rovata révén —, melyet évekig sikerrel vezetett —, kapcsolatban áll a jogi „hétköznapokkal”, azokkal a kérdésekkel, sorsokkal, amelyek a gyakorló jogász tevékenységét körülveszik. Ily módon a szerző eddigi munkásságát az elmélet és a gyakorlat fonta egybe.

2. Haladás és jog címen kiadott könyvét a Tartományi Tudományügyi Önigazgatási Érdekközösség anyagi támogatásával jelentette meg a belgrádi „Savremena administracija” gondozásában.

II.

3. A szerző rendkívüli érdekes, mind társadalmi, mind jogi szempontból figyelmet érdemlő köponti témát választott. A műszaki, gazdasági és demográfiai fejlődés kihat a társadalom minden pórusára, így a jogra is. Hogyan válaszol, ad feleletet a jog azokra a kérdésekre, amelyeket századunkban végbement radikális változások vetettek fel?

A szerzőt elsősorban a tények érdeklik, azok a változások, amelyek a lakosság gyors növekedésében, az emberi környezet mind kirívóbb szennyeződésében, a legkülönbélebb vegyszerek alkalmazásában, a kompjuterek és a kibernetika gyakorlati alkalmazásában, valamint az orvostudomány hatósugarában nyilvánulnak meg. A jól kiválasztott területekről alaposan összegyűjtött, gondosan közölt adatokkal ismerkedünk meg.

* Dr Karlo Kovač: Progres i pravo, Savremena administracija, Beograd, 1978.

Nemcsak az adatok egyszerű halmazáról, hanem azoknak gondolkodásra, sürgős cselekvésre ösztönző közlési módjáról van szó.

A cselekvés egy részét talán a jog is megtehetné. Milyen módon? A szerző mintha itt egy kissé megtorpant volna. Nem találunk választ sok olyan izgató kérdésre, amely éppen a jog szerepét érintené. Kezdve a jogszociológiai vonatkozásokkal: hogyan hat a társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődés a jog intézményeire, és megfordítva, hogyan, milyen területeken és mértékben hathat a jog rendelkezésére álló szabályozási módszereivel a társadalmi, gazdasági és műszaki fejlődés humanizálására? — Melyek azok a jogintézmények, jogszabályozási módszerek, amelyekkel az eddigi megoldásoknál hathatósabban csökkentenék a műszaki fejlődés sokszor elidegenítő, dehumanizáló zöngéit. Ha a címben feltett kérdésre a haladás és a jog függvényére vonatkozólag egységes, egy koncepciót követő síkon választ nem is találunk a műben, egyes témák keretében elsősorban a polgári jog lehetséges funkciója méltán került a szerző figyelmének középpontjába. Így a környezetvédelem egyik lehetséges, szükséges, alakítható és alakuló módozata a környezetszennyezés tilalma, s az okozott kár megtérítése. E területen már ismeretes elméleti és törvényhozási eredményeket (pl. Projet Tunc) és szükséges változásokat a szerző nem ismerteti teljes egészében.

4. Megítélésem szerint legértékesebbek a szakdolgozat azon részei, amelyek a személyiségi jognak a műszaki fejlődéssel kapcsolatos dilemmáit tárgyalják: a szervátültetéssel kapcsolatos erkölcsi és jogi kérdések (a személyiség megszűnése, a halál időpontjának eltolódásához fűződő kérdések, az ember testrészeinek a forgalmazási tilalma, a személyiség identitása és integritása); a mesterséges megtermékenyítéssel kapcsolatos személyiségvédelmi kérdések számos vonatkozása (az apaság problémája, a természetes apa, a jogilag elfogadott apának, (házastársnak) a gyermek iránti viszonya stb.).

A műszaki fejlődésnek a személyiségre kiterjedő jogi vonatkozásait csak kis mértékben tárgyalja a szerző, habár ezen a területen a megoldásra váró kérdések egyre jobban halmozódnak. Fölvetődik például a születésszabályozás „jogossága” és az authanasia sokat vitatott erkölcsi vetülete.

A műszaki fejlődéssel, különösen a kommunikációs médiumok továbbfejlesztésével, a társadalmi viszonyok mind összetettebb alakulásával a személyiség legbensőbb, titkos vonatkozásai is a nyilvánosítás veszélyének vannak kitéve. Tud-e a jogi szabályozás hathatós szankciót nyújtani a személy intimitásának és szuverenitásának biztosítása érdekében? Erről a rendkívül jelentős kérdésről is elsősorban csak tájékoztatást nyer az olvasó.

A műszaki fejlődés, a korszerű háztartási eszközök alkalmazása elősegítette a nő emancipációját; ez az emancipáció sokszor erőteljesebb, mint annak jogi szabályozása — állítja a szerző. Ezt az emancipációt azonban nem helyezhetjük az adott társadalmi kereteken kívül, hiszen

egy ilyen általánosítás túlságosan leredukálná e fontos terület bonyolult összetevőit.

Természetesen a polgári jogi szankciók, mivel csak a vagyoni vonatkozásban alkalmazhatók, nem mutatkoznak elégségesnek a műszaki és gazdasági haladás humanizálási folyamatában.

A szerző érinti a büntető jog kényszerítő szerepét és szankcióit, valamint a nemzetközi jog egyes szabályait.

A gépjárműközlekedés napjainkban ugyancsak próbára teszi a jogot kezdve a bűnügyi, szabálysértési területtől egészen a kártérítési, személy- és vagyombiztosítási szabályokig.

Az objektív, vétkességtől független felelősség mindinkább tért hódít, ahogyan az ember tevékenysége kiterjed a környezetére fokozott veszéllyel járó eszközök használatára — véleményünk szerint érdemtelenül —, a vétkességi felelősségi alap rovására. Ha a kárveszély kockázatát és annak térítési módozatait egyrészt függetlenítjük a vétkességtől, s ezáltal azt a károkozóról átruházzuk a veszélyes eszköz birtokosára, vagy a biztosítóra, nem csökkentjük-e indokolatlanul az ember igényelt gondos magatartását? Az utóbbi időben a hazai jogi tanulmányokban gyakran kihangsúlyozzák, mondhatnám eltúlozzák az ún. objektív, vétkességtől független polgári jogi felelősségnek és a kárviselési kockázat társadalmosításának, azaz ennek a károkozóról egy harmadik, kárviselő jogi személyre való átruházásának maradéktalan szükségességét. A francia jogban ennek a tendenciának ad helyet immáron 1966 óta André Tunc. Kérdésünk az, vajon a vétkességi felelősségi alap kihagyásával, illetve mind nagyobb fokú mellőzésével nem adunk-e alkalmat a figyelmetlen, gondatlan magatartásra az életre és a vagyonra egyaránt veszélyes eszköz működésénél mint amilyen a gépjármű? Természetesen a kárviselés szocializálásával enyhítjük a károsult súlyos helyzetét, ugyanis megkönnyítjük amúgyis bonyolult útját a kár megtérítéséig. Vajon a kárviselés társadalmosítása felé hajló fejlődésmenet a jövőben teljesen kizárja-e a vétkességet? Ennek a kérdésnek behatóbb vizsgálata az általános műszaki, gazdasági és a jogi fejlődés függvényének érdekes mozzanatát jelenthetné. Gondolom, hogy az érintett kérdés helyet kaphatott volna e tanulmányban is.

III.

5. A téma szerteágazó, éppen ezért rendkívülien nehéz röviden, tömören egy tanulmányban felölelni és megfelelő mértékben kutatni annak összes mozzanatait. Az érintett kérdéscsoportok magukban is önálló tanulmányt igényelnének. A szerző célja azonban nem az egyes részek taglalása, hanem egy átfogó kép kialakítása. Sikeresen, érthetően világít rá napjaink leglényegesebb gazdasági, műszaki és tudományos eredményeinek, fejlődésének következményeire, azokra az elgondolkodtató tényekre, amelyek a társadalom szabályozási mechanizmusát dinamikusabb

reagálásra ösztönzi. A szerkezettel, az alkalmazott módszerekkel és az egyes ismétlések mellőzésével kapcsolatos kívánnivalók nem csökkentik a monográfia értékét, ha figyelembe vesszük a szerző humánus elkötelezettségét s a jog funkciójába vetett bizalmát. Mégis, talán a jog szerepe taglalásának érdemtelenül kevés helyet szentel.

A könyv tanulságos olvasmánya lehet közgazdásznak, jogásznak egyaránt, s mindazoknak, akik áttekintést szeretnének nyerni a jog terén napjainkban bekövetkezett változásokról.